

Govor povodom *Godišnje nagrade Elza Kučera* Instituta za filozofiju u Zagrebu

Ova mi nagrada puno znači, vrlo sam počašćena, profesionalno, intelektualno, privatno, privatno-politički. Zahvaljujem kolegi Boršiću i kolegici Skuhala Karasman na njihovu višegodišnjem angažmanu oko istraživačko-filozofskih napora da usustave znanja o filozofkinjama, kako u Hrvatskoj, tako i šire. Jednako tako, zahvaljujem im što nas već godinama, sve nas s različitih visoko-obrazovnih institucija, okupljaju u okviru Centra za istraživanje žena u filozofiji pri zagrebačkom Institutu za filozofiju povezujući naše slične i mnogovrsne filozofijsko-rodne interese.

Istovremeno, velika mi je čast biti uz bok profesorici emerita Nadeždi Čačinović koja je uvelike zadužila našu struku ali i filozofijsko-rodna intelektualna strujanja na našim prostorima. Jednako tako, čestitke i mlađim generacijama na kojima svijet ostaje, bravo, kolegice Nika Šintiće.

Godišnja nagrada Elza Kučera za najbolji rad o filozofkinjama objavljen u određenoj godini na hrvatskom ili stranom jeziku u domaćim ili inozemnim publikacijama važna je barem iz nekoliko razloga. S jedne strane, ona nas podsjeća na rijetko spominjana, zaboravljena, ponekad prešućivana ili marginalizirana ženska imena povijesti filozofije. Podsjeća nas da ima još mnogo Elza Kučera. S druge strane, ova će nagrada zasigurno potaknuti mnoge znanstvenice i znanstvenike da se i više i sistematičnije bave filozofkinjama, što je važno iz brojnih razloga. I kao treće, nimalo manje bitno, ova i slične nagrade predstavljaju i specifičnu epistemološku gestu: pozivaju nas da odskočimo od filozofskog kanona i njegovih utabanih staza, ali ne kako bismo ga u potpunosti preskočili ili zaobišli. Upravo suprotno, to činimo kako bismo ga dodatno obogatili, drukčije, ali pritome hrabro, iščitali, reispisali, rodno utjelovili, učinili potpunijim i sveobuhvatnijim.

Tako nekako ja pristupam polju filozofije roda, ne isključivo kritički ili brzopleto na krilima negativne dijalektike, premda smo svjesni da je filozofski kanon često ispunjen maskulinističkim predrasudama te da je akademska filozofija tradicionalno i dominantno muška struka. Kritičko i bez-konteksta odbacivanje kanona bilo bi ipak prejednostavno, jednostrano, ali i metodološki problematično. Radije to činimo na način da filozofiju dodatno ispisujemo, dajemo joj dodatnu životnost, vibrantnost, bliskost, polemičnost. Činimo je našom. Hoćemo da filozofija ozbiljuje ideju totaliteta i jednu cjelovitu povijest

ideja, filozofirajući i o rodnom subjektu, rodnoj ontologiji, kritičkoj rodnoj fenomenologiji i praksi.

Filozofija roda, pa onda i feministička epistemologija istovremeno su paradoks i nužnost. S jedne strane, polazimo od visoke razine apstrakcije o značenju, o mogućnosti znanja, naravi istine i slično. S druge strane, sasvim je jasno, rodna problematika pak polazi od partikulariteta. Međutim, ponovno promišljanje subjekta, relacije subjekt-objekt, i ponovno promišljanje subjekta filozofskog znanja nužno nas obvezuju na bavljenje rodom kako bismo u pojmovnom i praktičkom kretanju filozofije prema naprijed ispravili tvrdokorne greške logike *pars pro toto*.

Budući da se filozofija roda ili feministička filozofija često tretira kao drugorazredno filozofsko polje, filozofkinje nerijetko izvršavaju neki oblik samocenzure i procjenjuju da nije uvijek pravodobno ili oportuno objavljivati feminističke radove. S obzirom na historijsku i empirijsku činjenicu da je žena vrlo malo u polju akademske filozofije, put filozofkinja obično je dvostruko teži u odnosu na put kolega filozofa. Spomenimo samo kao primjer da je na Odsjeku za filozofiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu trenutno šesnaest zaposlenih, uključujući tek dvije profesorice i jednu asistenticu. Ako se ne varam, na zagrebačkom Institutu za filozofiju među djelatnicima tek su tri žene od sveukupno devetnaest, a među suradnicima tek je jedna žena među šest zaposlenih. To upućuje i na sljedeći problem. S jedne strane, žene u polju filozofije moraju se dodatno potruditi da uopće postanu dijelom te tipično muške struke, a s druge strane, kako bi se dokazale u filozofskom polju, često im nije oportuno baviti se »nečistim« filozofskim temama ili onima koje imaju drugotni značaj u odnosu na klasični filozofski repertoar.

U nastavku tek dvije-tri rečenice o Rosi Luxemburg i tekstu za koji sam dobila nagradu. Riječ je o radu »The Marxism of Rosa Luxemburg: The unity of the concrete totality and historical reality« objavljenom prošle godine u brazilskom časopisu *Dissonância: Critical Theory Journal*.

Teorijsko stvaralaštvo i život Rose Luxemburg predstavljaju jedinstvenu kombinaciju intelektualne strogosti i političkog integriteta, predstavljaju doista rijetku sposobnost istovremenog dubokog teorijskog uvida s oštrom političkom vizijom, filozofskog razvijanja znanja koje je ujedno i praksa. Luxemburg je u Zürichu 1890. upisala studij matematike i prirodnih znanosti, a dvije godine potom mijenja izbor te započinje studij prava, povijesti i ekonomije. U proljeće 1897. na Sveučilištu u Zürichu obranila je doktorsku disertaciju, kojom je stekla doktorat, danas bismo rekli, iz povijesti ekonomije ili filozofije prava. Bila je među prvim ženama koje su u to vrijeme uopće imale priliku studirati, a kamoli doktorirati. Tekst disertacije je, na razini stila, vrlo pogođen spoj

društvene teorije, povijesti, filozofije i empirijske analize, a Luxemburg je doista imala talenta za sve ove discipline. Podsjetimo se, u njeno je vrijeme bilo posve neuobičajeno objavljivati disertacije koje nisu iz prirodnih znanosti, tako da je objava Luxemburgine teze iz polja povijesti industrijske ekonomije Poljske i filozofije prava bila pionirski iskorak za instituciju europske znanosti. Stoga, mogli bismo reći, europske studentice na razini visokog obrazovanja u polju humanistike i društvene teorije, duguju svoja akademska i institucionalna napredovanja i Rosi Luxemburg.

Luxemburg je pisala mnogo, od knjiga i članaka, različitih analiza, preko eseja, poezije, manifesta, pisama, polemika, do publicistike uopće. Bila je vrlo svestrana, bavila se i crtanjem, uživala je u književnosti, puno je čitala (posebice Nijemce i Ruse). Pisala je na poljskom, njemačkom, ruskom, francuskom, engleskom i jidišu.

Jedna je od mojih temeljnih nakana inače u bavljenju Rosom Luxemburg skicirati i izložiti i njenu filozofiju koja se presijeca u ideji revolucije i humanizma, uobličenoj kritikom neokantovaca i afirmiranjem vrlo zanimljivog hegelijansko-marksističkog registra. Činim to i stoga jer se marksizmu često odriče filozofska pripadnost i inkliniranost, stoga na neki način želim podići Luxemburg iz drugog plana jer je u filozofiji, ali i u marksističkoj filozofiji, uglavnom na margini, često i zato jer je kritizirala Marxa. Istovremeno, situacija s recepcijom Rose Luxemburg dodatno je komplicirana činjenicom da je bespoštedno kritizirala kapitalizam, ali i birokratsku suhoparnu socijal-demokraciju i dogmatski socijalizam.

U svojem filozofsko-istraživačkom radu važno mi je uključiti Rosu Luxemburg i u filozofijsko-rodni registar jer u njega nije upisana; možda tek kao ime, neka samorazumljiva feministička nota, ali nju se u okviru filozofijsko-rodnih studija sasvim rijetko studira. Upravo stoga sam u svojim istraživanjima usmjerena i na Luxemburgine feminističke radove, a do sada sam ih uspjela locirati desetak u njenom cjelokupnom opusu.

Prvi koji je izradio sustavnu skicu Luxemburgine filozofije bio je mađarski filozof György Lukács pa sam i ovim svojim nagrađenim tekstom htjela i na to skrenuti pažnju. On je u svojim dvama esejima s početka 20-ih u knjizi *Povijest i klasna svijest: studija o marksističkoj dijalektici* izložio filozofski program Rose Luxemburg, a ja sam ga otuda dodatno razradila nekim njenim tek nedavno otkrivenim radovima na poljskom i njemačkom te njenom teorijom akumulacije.

Luxemburg je smatrala da je Marx zanemario prostorno određenje kapitala jer se u svojoj kritici primarno fokusirao na »vrijeme«, odnosno na temporalnu dimenziju unutrašnje dinamike kapitalističke reprodukcije. Suprotno tome, Luxemburg je nastojala pokazati da reprodukcija sustava ne sadrži tek vremen-

sku već i »prostornu analitičku dimenziju«. To prostorno određenje akumulacije nazivam u svojim radovima luksemburgijanskom »dijalektikom prostornosti«, sasvim blisko primjerice postkolonijalnim studijima.

Iako Rosa Luxemburg nije napisala studiju koju možemo tretirati kao filozofsko djelo u klasičnom akademskom smislu, kao ni što za sobom nije ostavila neki tip »filozofskih bilježnica«, poput Lenjina ili Gramscija, ona je bila zainteresirana za filozofska pitanja i više nego što bismo to mogli očekivati. U aktualnim filozofskim raspravama svoga vremena sudjelovala je pišući brojne radove iz hegelijansko-marksističke perspektive, kritizirajući neokantovce i šire revizionističko-pozitivističke tendencije u službenoj akademiji i u redovima socijal-demokracije.

Tako, mogli bismo reći, razvijajući svoj marksistički humanizam, ona istovremeno afirmira i hegelijansku dijalektiku. Uostalom, kako Luxemburg i sama to ističe u svom eseju »Aus dem Nachlaß unserer Meister«, upravo je hegelijanska dijalektika najoštrije oružje koje je omogućilo Marxu tako precizno kirurško seciranje društvene fenomenologije.

Ovim riječima zaključujem svoje obraćanje i još se jednom zahvaljujem na ovoj divnoj nagradi koja vedriji život znači.

Ankica Čakardić